

Zwolle-IJsselkanaal

Ligging

Het Zwolle-IJsselkanaal is gelegen aan de westzijde van Zwolle en loopt van het buurtschap Spoolde bij de IJssel naar het buurtschap Frankhuis bij het Zwarte Water. Het kanaal doorsnijdt het industrieterrein Voorst. De totale lengte van het kanaal is 2,7 kilometer.

Geschiedenis

Een lang gekoesterde wens

Zwolle is een IJsselstad. Dat is althans wat veel mensen denken. Door de hedendaagse uitbreidingen van de stad is het bovendien waar ook. Eeuwenlang was dat echter niet het geval. Zwolle is ontstaan aan het Zwarte Water en is via dit water en sinds 1495 ook via de Nieuwe Vecht, verbonden met de rivier de Vecht. In de middeleeuwen werd de handel over de IJssel steeds levendiger en komen steden als Kampen, Deventer en Zutphen tot grote bloei als lid van

het Hanzeverbond. Ook Zwolle wil daarvan profiteren en zocht naar wegen om een vaarverbinding tussen stad en IJssel te realiseren. Dit werd echter hevig tegengewerkt door het machtige Kampen dat in Zwolle een concurrent ziet. Tot de 19e eeuw lukte het Zwolle dan ook niet om deze gewenste vaarverbinding tot stand te brengen.

De kanalenkoning

Als in 1815 Willem I koning wordt van het Koninkrijk der Nederlanden start een ontwikkeling die het land uit een lange lethargie moet halen. Willem I heeft veel gereisd in Engeland, bakermat van de industriële revolutie, en wil veel van wat hij daar heeft gezien in Nederland gaan toepassen. Daarbij hoort het investeren in een goede infrastructuur. Onder zijn bewind worden een groot aantal belangwekkende kanalen aangelegd die tot op de dag van vandaag nog dienst doen, zoals het Noordhollandsch Kanaal en de Zuid-Willemsvaart. Eén van de eerste kanalen waaraan de koning zijn medewerking verleent, zorgt eindelijk voor de verbinding tussen de IJssel en Zwolle: de Willemsvaart. De aanleg van de Willemsvaart is het resultaat van het nodige lobbywerk van de baron Van Dedem bij de koning. Baron van Dedem is ook verantwoordelijk voor de aanleg van de Dedemsvaart. Deze vaart komt bij Hasselt uit in het Zwarte Water niet ver ten noorden van Zwolle. De baron heeft dan ook veel baat bij een korte verbinding tussen zijn vaart en de IJssel. De Willemsvaart wordt in 1819 geopend. De lang gekoesterde wens is in vervulling gegaan.

De Willemsvaart in Zwolle bij Katerveer.

Van oude kanalen, de dingen die voorbijgaan

In vergelijking met al die eeuwen zonder vaarverbinding, werd de Willemsvaart relatief snel weer buiten dienst gesteld. Na precies 150 jaar verloor de Willemsvaart haar functie en werd het deel van de vaart tussen de stadsgracht en de Koningin Wilhelminastraat gedempt. Dat de Willemsvaart niet meer nodig was, is een direct gevolg van de aanleg van een nieuw kanaal: het hier centraal staande Zwolle-IJsselkanaal.

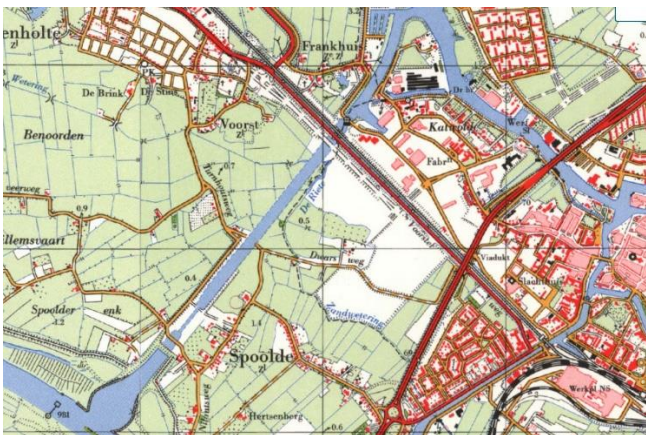
Nieuwe tijden, nieuwe plannen

Zoals op meerdere plekken in ons land voldeed de oude vaarverbinding over de Willemsvaart, met de kleine sluis bij Katerveer, op een gegeven moment niet meer aan de moderne eisen van de scheepvaart. Vaak wordt een vaarverbinding dan gesloten, maar hier bij Zwolle was blijkbaar nog een zodanige vervoersvraag aanwezig dat werd gekozen voor een nieuwe vaarverbinding. De eerste ideeën voor deze nieuwe vaarverbinding ontstonden al na de Tweede Wereldoorlog. In deze tijd werd serieus werk gemaakt van de uitbreiding van de stad Zwolle. De nieuwe vaarverbinding werd geprojecteerd ten westen van de rijksweg A28. Ruimtelijk sloot dit goed aan bij ideeën voor nieuwe woon- en werkgebieden in dit deel van Zwolle. De eerste plannen voor het kanaal werden in de periode 1950-1952 gepresenteerd. Echt vaart werd er gemaakt als in 1955 een structuurnota en vervolgens een nieuw uitbreidingsplan voor Zwolle wordt gemaakt. Het ruimtelijke plaatje is daarmee compleet en het

kanaal past daarin niet alleen als doorgaande verbinding voor de beroeps- en recreatievaart, maar ook als belangrijke vestigingsplaats voor nieuwe watergebonden bedrijvigheid.

Volop bedrijvigheid

Vanaf 1960 wordt gewerkt aan het kanaal en in 1964 wordt het Zwolle-IJsselkanaal geopend. Het kanaal is 60 meter breed, circa 3 meter diep en geschikt voor beroepsvaartklasse Va (eenbaksduwstel). Al vanaf het begin heeft het kanaal een belangrijke functie voor de neergestreken bedrijvigheid op het industrieterrein 'Voorst'. Zo produceert de Nederlandse vestiging van Scania er vrachtwagens en verrijst er de indrukwekkende veevoederfabriek van Hendrix.

Het Zwolle-IJsselkanaal voor de opening in 1964.

Langs het Zwolle-IJsselkanaal

Een landschappelijk begin

Het Zwolle-IJsselkanaal ligt wat verstopt achter de grootschalige bedrijvigheid op het industrieterrein 'Voorst'. Gaand over de doorgaande wegen ben je er snel via een brug overheen. Wie de moeite neemt de route langs het kanaal te fietsen of wandelen wacht echter een boeiend avontuur. Zelf begin ik aan de IJsseljijde bij het sluiscomplex Spoolde. Van hieruit is het kanaal aan de westzijde goed te beleven vanaf de IJsseldijk waarop een fietspad loopt. Al snel buigt deze dijk echter af naar het noorden en kun je via een gebaand paadje prachtig langs het kanaal door de uiterwaarden van de IJssel lopen. Met het prachtige weer is het uitzicht over de snel naderbij komende IJssel onweerstaanbaar. Stroomopwaarts zijn vier indrukwekkende bruggen te zien, terwijl stroomafwaarts het rustieke landelijke beeld van rivier, uiterwaarden en kerktoren overheerst. Het is er stil, rustig, groen en vol van de glinstering van water.

Langs eieren lopen

Alhoewel. Ik mag graag wat overdrijven. Wie de blik oostwaarts werpt ziet ook de bebouwing van Zwolle met daarin de Voorsterpoort als markante blikvanger. Waar vanaf de rijksweg A28 dit gebouw (toen ABN/AMRO) rank en transparant oogt, als een baken van de stad, daar is het vanaf de kanaalzijde wel een stuk plomper van vorm en kleur. Lang sta ik er niet bij stil, want het smalle paadje maakt vlakbij de monding in de IJssel een ruime bocht. Het kanaal verbreedt zich hier tot een grote cirkelvormige monding (1). Deze monding wordt naar zijn vorm wel het ei van Thijsse genoemd. Waterstaatingenieur Thijsse bedacht deze zogenaamde 'eieren'; half-ronde mondingen waarin het water van de rivier gaat circuleren en luwt zodat de schepen uit het kanaal gemakkelijker de rivier kunnen passeren of kunnen opvaren. Deze techniek wordt bij vrijwel alle grote scheepvaartkanalen die uitkomen op

een rivier gebruikt en zo ook hier. Overigens is deze monding het eerste onderdeel dat werd aangelegd van het kanaal.

Zicht op de IJssel vanaf de kanaalmonding.

Als een eiland vol kastanjes

Bij de IJssel geeft een lichtbaken op elke oever de ingang van het kanaal aan. Weer terug lopend richting de sluis bij Spoolde is aan de overzijde een lange moderne wachtsteiger zichtbaar. Er ligt een flink schip aan en er is ruimte voor meer. De sluis zelf valt op door de sluisdeuren, maar meer nog door de hoog opgaande kastanjabomen die het sluiscomplex begeleiden en als een bos hoog boven het landschap uitsteken. De bomen zijn aan beide zijden van het sluiscomplex aangelegd. Heel simpel en strak in drie evenwijdig lopende lange rechte lijnen. Het effect is overweldigend en dat maakt het tot een prachtig staaltje landschapskunst. Veel mensen komen er even van genieten. Het sluiscomplex is een klein toeristisch knooppuntje waar recreanten die over de Noordelijke IJsseldijk fietsen, het kanaal oversteken en hun weg weer vervolgen.

Het sluiscomplex

Het is vandaag zondag, maar de Spoolder sluis is gewoon in bedrijf. In de grote sluis ligt een piepklein plezierjacht en ook hiervoor komt de sluis tot leven. De bediening van de sluis vindt plaats in een nieuw en modern vormgegeven gebouw. Pal naast de sluis ligt de brug van de Turnhoutsweg. Dit is de enige ophaalbrug over het kanaal. Alle andere bruggen lopen hoog over

het kanaal heen, zoals de net ten noorden van de sluis liggende gloednieuwe Voorsterbrug.

Zicht op het kanaal vanaf het sluiscomplex Spoolde.

Struinen langs bedrijven

Vanaf het sluiscomplex is het kanaal richting het noorden goed te overzien. Het kanaal is een brede lange rechte streep met aan het einder de woonflats in de wijk Holtenbroek. Links en rechts van het kanaal staan kleine en grotere bedrijfsgebouwen. Het smetteloze wit van de Scaniafabriek valt op aan de oostzijde van het kanaal en de machtige betonkolos van Hendrix veevoeders valt op aan de westzijde. Langs het kanaal kan goed gewandeld worden. Aan beide zijden kan gewoon op of onderlangs de kade worden gestruind. Aan de westzijde ligt tevens een weg waarover gefietst kan worden. Beginnend aan de westzijde valt op hoe landschappelijk ook hier het kanaal is en dat midden in de stad op een industrieterrein. Dat beeld wordt veroorzaakt door het brede talud langs het kanaal. Loop je onderlangs de kade dan ervaar je, ondanks de goed zichtbare bedrijvigheid, een hele groene en rustige wereld. Je bent dicht bij het water van het kanaal en ook dat maakt rustig.

Waardige silo's

Na een kleine kilometer houdt het pad op bij de Voorsterhaven (2). Dit is een insteekhaven met enkele grootschalige watergebonden bedrijven. Deze zijn niet te missen. Op dit punt sta je in de schaduw van het machtige silocomplex van

Hendrix Veevoeders. Een fraai industrieel gebouw met een directe relatie met de haven. Langs de kade staat een grote havenkraan. Aan de overzijde feitelijk eenzelfde beeld. Hier is het de hoge silo van de veevoederfabriek van Agrifirm met een havenkraan. Beide silo's staan als wachters op de kop van de Voorsterhaven langs het kanaal. Door de havenactiviteiten is er verder geen toegang meer tot de kade. Via de gewone weg is om de haven heen te lopen om achter Agrifirm weer bij het kanaal te komen. Via de brede en weelderig begroeide kade is dan weer een eind terug te lopen tot de Voorsterhaven, maar behalve een mooie picknickplek levert dat ook niet heel veel op. Wel vind je her en der kilometerpalen (eerder hectometerpalen) in de berm. Best veel overigens voor zo'n klein stukje kanaal.

Struinen door het groen langs het kanaal.

Toch nog Westenholte

Net voor de oude Voorsterbrug staat een sierlijk gebouwtje; het gemaal Benoorden de Willemsvaart. Een wat verwarrende naam wat betreft de locatie van het gemaal aan het Zwolle-IJsselkanaal. Iets minder raar als men bedenkt dat het de naam is van het poldergebied waarin Westenholte ligt en dat vanaf 1819 inderdaad zeer geruime tijd als vrijwel onbebouwd poldergebied ten noorden van de Willemsvaart lag. Via dit gemaal watert deze polder rondom Westenholte nu uit op het Zwolle-IJsselkanaal. Westenholte kan wel als het verscholen dorp van Zwolle worden beschouwd. Vroeger viel het

binnen de gemeente Zwollerkerspel, maar het kan al weer geruime tijd als wijk van Zwolle worden beschouwd. Het is echter zo verstopt achter het industrieterrein dat je meestal maar weinig van het dorp meekrijgt. Hier is dan in ieder geval een watergang vanuit het dorp zichtbaar. Een robuuste inlaat maakt het mogelijk het in- of uitstromen van water (tijdelijk) te beletten.

Overal bruggen

Na de oude Voorsterbrug kom je al snel onder de mooie stalen spoorbrug van de spoorlijn Zwolle-Kampen door en vervolgens valt het oog op de opvallende blauwe boog van de Frankhuisbrug. Deze laatste brug is een voet-fietsbrug en ligt op de plek waar vroeger de doorgaande dijkroute langs het Zwarte Water liep. Het buurtschap Frankhuis is wat dat betreft nu doorsneden door infrastructuur en omgeven door bedrijvigheid en nieuwbouw (Stadshagen). Nog altijd is echter de sfeerverandering voelbaar. Er staan oudere huizen en de wegenstructuur is grilliger. Het zijn kleine rimpelingen langs de strakke lijn van het kanaal.

De Voorsterhaven aan het kanaal is nog volop in gebruik.

De strijdende blikvangers

Na de Frankhuisbrug volgt weer een gebaand wandelpad door het hoge gras. Het kanaal loopt ten einde. Het Zwarte Water is goed zichtbaar. Drie gebouwen strijden hier om je aandacht. Het oudste en hoogste is een stoere galerijflat op de kop van de wijk Holtenbroek. De flat staat mooi aan de rand van het uitbundige groen langs het

Zwarte Water en vormt met zijn hoogte, rechte lijnen, witte balkons en gekleurde zonneschermen daarmee een mooi contrast. Het andere gebouw is veel nieuwer, maar kleiner. Het is het modern vormgegeven brugbedieningscentrum van Zwolle. Het staat als een rode trechter hoog op palen aan de rand van het Zwarte Water. Op de achtergrond is er tenslotte de imponerende Twistvlietbrug met de overal bovenuit stekende pylonen. Met deze brug is de nieuwe stadswijk Stadshagen met de stad verbonden.

Zwolle vrijstaat

Het Zwolle-IJsselkanaal stroomt met een flauwe bocht het Zwarte Water in. Aan de westzijde houdt het pad op bij de Woonschepenhaven (3). Een bijzonder gebied dat oogt als een vrijstaat met een bont gezelschap van tientallen woonschepen in allerlei vormen en maten. Het is een gezellige boel. De kanaalzijde is hier door de hoog opgaande boombeplanting wat donker en wordt hoogstens door vissers en mensen die hun hond uitlaten gebruikt. Aan de overzijde ligt een prachtige groene landtong: de Zwartewaterpoort (4). Deze landtong draagt sterk bij aan het groene beeld op deze waterkruising en omlijst het zicht op het centrum van Zwolle. Het gebied is in beeld bij de beleidsmakers, getuige de Structuurvisie Zwolle. De insteek is om het groen houden en hopelijk lukt dat. Dit is echt zo'n plek die je gewoon met rust moet laten. Dat zou eens uniek zijn.

Ook recreatievaart op het kanaal.

De twee kanten van een kanaal

De ene kant van het Zwolle-IJsselkanaal is de andere niet. Een kanaal dat dwars door het landschap loopt is vaak erg overzichtelijk en aan beide zijden vrij gelijk wat betreft het (landschaps)beeld. Een kanaal dat door de stad loopt kent in dat opzicht meer variatie. Gebouwen en infrastructuur zorgen hier veelal voor twee afwijkende zijden van hetzelfde kanaal. Ook langs het Zwolle-IJsselkanaal is dat het geval. De weg terug vindt plaats langs de oostzijde. Na het passeren van de Frankhuisbrug (waar vanaf goed het kanaal en de stad is te bekijken) is er geen mogelijkheid om langs het kanaal te lopen. Er rest niet anders dan verder te lopen via de Gasthuisdijk. Ten noorden hiervan nog een stuk van de landtong Zwartewaterpoort. Hier is het minder groots. Er staat een leeg en overwoekerd bedrijfsgebouw. Het lijkt wel industrieel erfgoed. Vroeger maakte dit bedrijf vast gebruik van een het smalle havenkanaaltje dat hier ligt en verderop aansluit op het Zwarte Water. De naastgelegen cementfabriek doet dat zo te zien nog steeds.

Treinen en schepen

Via een klein ommetje brengt de Rieteweg je weer bij het kanaal. Dat moest worden omgelopen kwam door de kleine insteekhaven die hier ligt: de Katwolderhaven (5). Het haventje ziet er redelijk verzorgd uit en wordt goed gebruikt. Een blikvanger is de 160 tons brugkraan die hier nog niet zo heel lang geleden is geplaatst. Deze brugkraan wordt gebruikt voor het overslaan van motoren (vanaf Wärtsilä (Stork motoren)). Ook treinstellen zijn er overgeslagen. Hiervoor is gebruik gemaakt van een zijtak van het goederenspoor dat door de industrieterreinen Voorst A en B loopt. In september 2009 heeft de gemeente Zwolle besloten de goederenspoorlijn op te heffen. Dit lot was feitelijk bezegeld op het moment dat grootgebruikers als Scania en de ROVA er geen gebruik meer van maakten. Het spoor ligt er evenwel nog en zo tezamen met het kanaal en de

haven, inclusief kranen, is sprake van een karakteristiek, maar geleidelijk verdwijnend industrieel beeld.

Kilometerpalen in het groen.

Vol rust en ruimte

Vanaf de zuidzijde van de Katwolderhaven is er weer goed te wandelen langs het kanaal. Na de passage van de spoorbrug en de oude Voorsterbrug ligt er een kleine haven, de Scaniahaven (6). Ooit in gebruik bij Scania, maar nu vooral een (tijdelijke) ligplaats voor schippers. Ook een schip van de havendienst en een partyschip hebben er een plek gevonden. Het is er gemoedelijk en rustig. Na deze haven kun je via een soort van breed onderhoudspad langs het kanaal verder lopen richting de Spooldersluis. Aan de overkant is de Voorsterhaven met de machtige silo's goed te zien. Verder is het vrij rustig op de zes speedboten in het kanaal na. Ja, ook de pleziervaart weet dit kanaal wel te vinden.

Reserveonderdelen

Vlak bij de sluis vallen twee grote stalen platen op langs het kanaal (7). Het zijn twee sluisdeuren. Ik vraag me dan af of het een soort kunstwerk is van de oude deuren of dat het daadwerkelijk reserve-deuren zijn die snel kunnen worden ingezet in het geval van nood. Ik vermoed in dit geval het laatste. Bij een kunstwerk had anders toch wel wat informatie gestaan. Het maakt in ieder geval dat je goed kunt zien hoe groot de sluisdeuren zijn en wat voor krachten er nodig zijn om die op hun plek te zetten.

Afscheid van het buurtschap

Tot besluit nog een stukje langs de oostzijde van de sluis. Het is hier landelijker vergeleken met de bedrijvigheid en rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) aan de westzijde. Onder de dijk ligt het buurtschap Spoolde. Het ziet er uit alsof het er mooi wonen is. Spoolde maakt deel uit van het project 'de buurtschap IJsselzone Zwolle'. Het doel is het gebied groen en blauw te houden. Als je alle infrastructuur, bebouwing en bedrijvigheid ziet waarmee dit gebied decennia lang mee is geconfronteerd, dan heeft dat iets wrangs. Een project dat valt in de categorie 'beter laat dan nooit' zullen we maar zeggen. Het is in ieder geval waar dat dit gebied een zeker contrast biedt aan alle drukte van de stad en de rijksweg. Hetzelfde geldt voor een tocht langs het Zwolle-IJsselkanaal en dat maakte het enigszins onverwacht erg boeiend.

De Spooldersluis met de kastanjabomen.

Wat valt op?

- een kanaal dwars door een bedrijventerrein en dan gewoon struinen over een prachtige brede oever en kade. Dat is onverwacht. De beide entrees tot het kanaal zijn indrukwekkend. Bij de IJssel bijzonder landelijk en weids, bij het Zwarte Water parkachtig omringd door indrukwekkende architectuur. Daartussen is het kanaal vooral zichzelf: goed gebruikt en lucht en ruimte scheppend binnen een druk industrieterrein;
- niet alleen kun je er struinen. Je wordt er ook weinig in belemmerd. Ook langs de bedrijvigheid kun je gewoon langs het kanaal doorlopen (zoals bij Scania). Geen hekken die de kade langs het kanaal afsluiten, behalve dan daar waar ook echt havenactiviteiten zijn. Dat zou elders vaker moeten gebeuren, want meestal plaatsen bedrijven al gauw een hek ook al maken ze helemaal geen gebruik (meer) van het kanaal. Het zal wel een kwestie van eigendom zijn;
- bruggen. Die vallen op. Over het kleine stukje kanaal lopen wel vijf bruggen. Al deze bruggen hebben ook wel wat bijzonders in vorm of gebruik. Deze kunstwerken geven, net als de sluis, letterlijk en figuurlijk kleur aan het kanaal;
- uiteraard valt ook de sluis op. Deze is op zich niet heel anders dan andere moderne sluizen van na de Tweede Wereldoorlog, maar hier valt de landschappelijke inrichting van het complex met de brede kastanjelanen wel heel erg sterk op. Dit zijn waterbouwkundige en landschappelijke pareltjes in de stad. Past wat dat betreft ook goed bij het project 'buurtschap IJsselzone Zwolle';
- het Zwolle-IJsselkanaal is een echt scheepvaartkanaal en ingericht voor de moderne scheepvaart. Recent zijn veel voorzieningen vernieuwd. Met name bij de sluis is dit te zien aan de dukdalven en wachtsteigers, maar ook aan de bedieningsgebouwen bij de sluis en bij het Zwarte Water.

De Frankhuisbrug.

Literatuur

- Hoogstraten, D. van, Architectuurgids van Zwolle in de 20e eeuw, Waanders Uitgevers, Zwolle, 1999;
- Stenvert, R, C. Kolman en B. Olde Meierink, Monumenten in Nederland; Overijssel, RDMZ, Waanders Uitgevers, Zwolle, 1998.

Verder zijn de volgende websites interessant met betrekking tot (onderdelen van) het kanaal:

- een [bouwmachineforum](#) met een interessante fotoreportage over de Katwolderhaven en meer specifiek de indrukwekkende brugkraan;
- het [project buurtschap IJsselzone Zwolle](#) met veel informatie over het gebied.

WWW.KANALENNEDERLAND.NL